

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2012 augusztus Tanulmány

Debreczeni József: Trianon bűnbakja és hamis hőse – Károlyi és Horthy

Károlyi Mihály és Horthy Miklós történelmi alakokból politikai idollá váltak a mai Magyarországon. Napi politikai akciók és ellenakciók részesei, illetve elszenvedői; deklarációk fogalmazódnak, demonstrációk szerveződnek mellettük és ellenük; értelmiségiek, politikusok védik-vádolják őket – s rajtuk keresztül persze egymást –, szoboremelésről, -leemelésről, -leöntésről szólnak a média hírei.

Károlyi a jobboldal negatív idollja, akit a baloldal pozitív hősként tisztel; míg Horthy a jobboldalon nő újra kultikus figurává, miközben a baloldalon egyre hevesebb elutasításban részesül. Mert a kétoldali folyamatok egymást erősítik. Kultusz és ellenkultusz, heroizálás és démonizálás eredményeképpen mind egyoldalúbb, sematikusabb, elfogultabb, hiteltelenebb, igaztalanabb lesz a mai magyar közélet Károlyi- és Horthy-képe. A bal- és a jobboldal politikai hőseként, illetve antihőseként nemcsak egymástól kerülnek egyre távolabb, de egykori önmaguktól, a történelmi valóságtól is.

Vajon mi teszi alkalmassá a magyar múlt e két – kiemelkedőnek nemigen mondható – alakját arra a kitüntetett szerepre, amelyet a mai magyar közéletben betöltenek? Miért válhatott politikai idollá két közepes képességű, ellentmondásos, politikailag fölkészületlen, befolyásolható, olykor kifejezetten ingatag személyiség? Két vesztés, két bukott politikus. Hisz ahogy Károlyi alkalmatlannak bizonyult 1918–19-ben a háborút követő kataklizmának nemhogy az elhárítására (erre senki emberfia nem lett volna képes), de a kezelésére is, ugyanúgy volt képtelen kezelni Horthy az 1944-es német megszállás okozta helyzetet, a háborúból való kiugrás kísérletével pedig tökéletes csődöt mondott. Ráadásul mindkettejük bukása totális diktatúrához vezetett: az egyik után Kun Béla jutott uralomra, a másik után Szálasi. Horthy – Károlyival ellentétben – ráadásul legitimálta, sőt legalizálta is az utóbbit.

Károlyi Mihály epizódszereplője volt a magyar történelemnek; Horthy hosszú ideig, egy egész korszakon át, mondhatni politikai „rendszergazdaként” tevékenykedett. Legyünk pontosabbak: minthogy Károlyi rövid, ám sorsdöntő időszakban töltötte be a politikai vezető posztját, ezért helyesebb *átmeneti* szereplőnek nevezni. 1916 előtt a magyar politika perifériális figurája volt, aki – ellentétben hívei retrospektív beállításával – a legkevésbé se számított (a korban valóban meghatározó jelentőségű) Tisza István ellenfelének. Ha már így szóba kerültek ők ketten, nem állhatom meg, hogy ne idézzek pár passzust Sigmund Freud 1918. november 18-án, Ferenczi Sándornak írt leveléből: „Szeretnék nagy rokonszenvet érezni a magyarok iránt, de ez nem sikerül nekem. Nem tudok mit kezdeni e tanulatlan nép vadságával és éretlenségével... Sohasem voltam az ancien régime feltétlen híve, de kérdéses számomra, hogy a politikai bölcsesség jelének tekinthető-e, hogy a sok gróf közül a legokosabbikat meggyilkolják, a legbutábbakat pedig megteszik miniszterelnöknek.”¹

Freud bon mot-ja persze sarkít, így igazságtalan Károlyihoz, ám az iránta pozitív irányban elfogult (a megbízásából diplomáciai szolgálatot vállaló) Fülep Lajos is így vélekedett róla Fodor András szerint: „Eszesnek, gerincesnek tartja, kinek azonban nem volt reálpolitikai érzéke, tapasztalata. Neki se meg társainak se: a becsületes Berinkeynek, a szobatudós Jászinak. Ezért... a Károlyi-kormány cselekvésképtelen volt, csak tanácskozott. A koalíciós arányokat vitatta, új és új rendeleteket adott ki, közben nem volt hatalom a birtokában, mert az üvegházban nevelkedett Károlyi akkor is gentleman akart lenni, amikor machiavellizmusra lett volna szükség... Ő abszolút tisztességes volt, de nem igazi politikus.”²

Horthy fölkészületlenségéről, intellektuális korlátairól a leghitelesebb képet a saját emlékiratai olvasása során nyerhetjük.³ Továbbá erős önfelmentő hajlamáról is. Hogy ez utóbbiért Károlyinak sem kellett a szomszédba mennie, azt pedig az ő memoárja igazolja.⁴ Valójában egy közös vonásuk volt: anyagi értelemben mindkettő feddhetetlennek bizonyult. A kezük tiszta maradt: politikai pozícióját egyikük se használta privát vagyona gyarapítására – emigrációjuk során, főleg az első időkben, mindketten megélhetési gondokkal küszködtek.

Ez persze édeskevés volna ahhoz, hogy ellentétes – ám egymástól elválaszthatatlan – politikai idalpárost alkossanak. Vajon mi köti őket össze máig ható, egyre növekvő erővel?

A válasz egyetlen szó: Trianon.

Károlyi: Trianon bűnbakja.

Horthy: Trianon hamis hőse.

A bűnbakképzés, a hamis mítoszgyártás – Bibó szavával – a *politikai hisztériák világa*. Szerinte egy politikai közösség akkor keres bűnbakot, s áltatja magát irreális képzetekkel, ha nem tud úrrá lenni a történelem által elébe állított nehézségeken, válsághelyzeteken, sőt magukkal a helyzetekkel se tud szembenézni, még kevésbé azok okaival. Az így elszenvedett traumák után az ok-okozati összefüggések feltárása és racionális elemzése helyébe misztikus és irracionális magyarázatok nyomulnak, a hibák fölismerése, a felelősség vállalása elmarad, s a történelmi események valós szereplőiből egyfelől csodás hősöket, másfelől elvetemült árulókat teremt a lázbeteg kollektív képzelet.

A magyarság nemzet- és történettudata évszázadok óta e tüneteket mutatja.

A 18. század eleje óta. A 17. században ugyanis – a roppant nehézségek ellenére – a nemzet még rendre megtalálta a maga vezetőit, akik bátor, ám reális vállalkozásokba vitték a közösséget. Akik jól mérték föl az adottságokat, a rendelkezésre álló erőforrásokat, s azokat maximálisan kihasználva, de nem a végsőig kimerítve, eredményesen tudták lezárni a maguk – s a nemzet – ügyét. Akik megfeszítették a húrt, de nem szakadásig. Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György úgy vívtak fegyveres harcokat két vagy több nagyhatalom erőterében – a három részre szakadt országban –, hogy a karddal kezdett s a lehetőségek határáig folytatott küzdelmet végül a tárgyalóasztalnál zárták le, ott biztosítva a reálian elérhető, kompromisszumos eredményeket. A bécsi és a zsitvatoroki békében, a nikolsburgi és a pozsonyi békében, a linzi, sőt a vesztfáliai békében.

A 18. századtól kezdve már nem voltak ilyen vezetőink. Rendre olyanok akadtak, akik szakadásig feszítették a húrt. Akik nem tudták jól fölmérni a hatalmi konstellációt és a rendelkezésükre álló erőforrásokat. Akik „végigvitték a harcot”: a bukásig, a teljes vereségig. Akik „rendíthetetlenek”, „lánglelkűek” voltak, akik nem ismerték a „megalkuvást”: így nem is értek el semmilyen eredményt. Az ilyen „hősök” mellé természetesen kellett a „árulók” is. Akik

végül letették a kicsorbult fegyvert, és mentették a még menthető. Megkötötték a kompromisszumos békét: azt, amit jóval kedvezőbb körülmények között, s jobb eredményekkel a korábbi vezetőnek kellett volna megkötnie, de legalább megpróbálnia. Ha kevésbé lett volna „lánglelkű” (helyette inkább hidegfejű).

Jó ideje „hősök” és „árulók” népesítik be az egyre lázasabb nemzeti emlékezetet. A 18. században II. Rákóczi Ferenc és Károlyi Sándor. A 19.-ben Kossuth Lajos és Görgey Artúr (itt a „békét” némi spéttel Deák köti meg), továbbá – itt ki nem fejthető jelentős különbségek ellenére – bizony ebbe a sorba illeszkedik a 20. században Nagy Imre és Kádár János alakja is. Károlyi és Horthy figurája is e koordinátarendszerben helyezkedik el, noha az ő esetükben fordított az időrend: előbb lépett színre az „áruló”, s csak aztán a „hős”. Kezdjük mi is az előbbitel. A *bűnbakkal*.

*

Bűnbakra okvetlenül szüksége van a vereséggel járó traumát elszenvedő s a maga, illetve a vezetői által elkövetett hibákkal szembenézni nem tudó, nem akaró, következképp felelősséget vállalni se tudó-akaró közösségnek. Akire ráaggathatja a saját bűneit, akit megbélyegezhet, majd megölhet – effektíve vagy morálisan. (Nota bene: a veszett háború után is azonnal meglett a bűnbak, meg is ölték legott: Tisza Istvánt. A volt miniszterelnököt, aki az egész Monarchiában egyedüli politikai vezetőként ellenezte a háború kirobbantását, s akadályozta, amíg csak tudta. Miután két hét elteltével tarthatatlanná vált a pozíciója, beadta a derekát, s onnantól kezdve minden erejét a háborús győzelem szolgálatába állította. Persze, lemondhatott volna. Ha saját maga számára keres kiutat. Csakhogy az ilyesmi távol állt tőle: ő az ezeréves Magyarország megóvásának útját kereste – mint utóbb kiderült: ilyen nem létezett. Tiszának 1914-ben lehetett volna más választása – az országnak nem volt. 1956 novemberében – mutatis mutandis – ugyanez mondható el Kádár vonatkozásában.)

A bűnbakká válás folyamatának mindig két állomása van.

Az első a csodavárás; a második a csalódás.

A későbbi bűnbakra előbb messiásként tekintenek. Tőle várnak megváltást: elhiszik róla, hogy birtokában van a közösség megmentéséhez szükséges eszközöknek és képességeknek. És persze kiderül, hogy nincs. S akkor a hősből áruló lesz; a messiásról kisül, hogy valójában az ördög küldötte. „A klasszikus bűnbak az elbukott karizmatikus vezér, aki nem teljesítette be a nemzet reménységét. Minél feltétlenebb benne a bizalom sikere csúcsán, annál nagyobbat bukhat” – írja Hajdú Tibor Károlyi kapcsán.⁵ Akiről – mint (korábban lesajnált) békepárti, sőt (nemrég még megvetett) antantbarát politikusról – a háború végén naivan azt hitték, hogy ha most ő lesz az ország feje, akkor az antant barátként viszonyul hozzá s persze az országhoz is. Hogy mint a gyerekjátékban a „nem ér a nevem, káposzta a fejem” kimondásával, itt is egy csapásra semmissé tehető mindaz, amit a hadviselő felek a több mint négyéves öldöklő küzdelemben egymásnak okoztak. A bűnbakot megöltük, a helyén ott az új hős. (A soron következő bűnbak.)

Károlyi utóbb maga is tisztába jött a saját szerepével, mi több: a Tiszáéval is. Előbb így ír emlékirataiban: „Kinevezésem híre örömujjongást keltett a városban, hiszen ez a békét jelentette. Az emberek örömtáncot jártak, az utcákon idegenek ölelkeztek, és örömkönnyekezt

ontottak.”⁶ Ám az antant képviselőivel folytatott – megalázó kudarccal végződő – belgrádi tárgyalások után konstatálnia kell: „A derűlátó közvélemény, amely eddig ámítani igyekezett önmagát, most kénytelen volt szembenézni a valósággal... Azok, akik korábban Tisztától, később pedig Károlyitól várták a csodát, most keservesen csalódtak. Hát így bánik az antant a barátaival? – kérdezték.”⁷

Az az igazság, hogy magának Károlyinak *akkor* több idő kellett a valósággal való szembenézéshez – de erről majd később. Most nézzük inkább – illusztrációként –, minő szenvedélyeket indukált némelyik kortársban az ő akkori tevékenysége: „*Természetnek torzalkotása... / Te, Belzebúb segítő társa, / ...Gaz áruló!... // A nép, a nép mint Messiást vár, / Tombolt az elvakult tömeg. / ...De majd ha jajtól zeng a föld s ég, / S kifosztva áll a dús örökség, / Átkát majd akkor szórja rád...*”

A bűnbakszindróma tökéletes megfogalmazása. A vers szerzője bizonyos Vargha Gyula, a címe: *Károlyi Mihály (1919)*. Hogy az effajta líra addigra komoly hagyománnyal bírt a magyar költészetben, azt igazolja ez a citátum: „*Görgeinek híják a silány gazembert, / Ki e hazát eladta cudarúl... // Kezében volt az ország szíve, kardja, / S ő mint pofon vert, megrugdalt inas, / Feladta gyáván mind e drága kincset, / Bérért vagy ingyen, mindenképpen gaz... // Isten vagy ördög – így kérdik magokban – / Melyik teremté ezt a Görgeit? / Ily férget isten soha nem teremthet...*”

És így tovább. A vers címe: *Átok*, a szerzője pedig nem holmi fűzfapoéta, de a magyar líra egyik óriása: Vörösmarty Mihály. S hogy a sor teljes legyen: a 20. és a 19. század után idézzünk a 21.-ből is egy szenvedélymentes, prózai, mondhatni szakértői bűnbak-definíciót: „Kiderült, hogy... képes a semmiből megnyerni a választásokat... Mindenki azt gondolta... arra a csodára is képes... hogy a kormányzat napi döntéseiből semmiféle konfliktus nem fog keletkezni. Tehát olyan modernizációt... hajt végre, ami mindenki számára kedvező. Ilyen azonban nincs. Amikor kiderült, hogy a miniszterelnök erre képtelen, mondták, hogy *nem tud a vízen járni*, és ugye, ez olyan bűn, amit nem lehet megbocsátani...” Békesi László beszélt így Gyurcsány Ferencről 2007. december 17-én az ATV *Friderikusz Most* című műsorában. (Károlyira visszautalva meg kell jegyeznünk, hogy ő alighanem úszni se tudott.)

A volt MSZP-s kormányfőre azóta rásült a bűnbak bélyege. Immár nemcsak a jobb-, de a baloldal számára is nélkülözhetetlen e minőségében: miután mindenről ő tehet, senkinek se kell a saját felelősségét kutatnia. Hisz mindenki tudja: Gyurcsány a hibás. Nemcsak a saját kormányzásáért (amelynek eredményeképpen az ország – mint tudjuk – „romokban hevert”), de Orbán 2010 óta tartó hatalmi ámokfutásáért, közveszélyes politikai garázdaságáért is. Mert persze „a kétharmad” is Gyurcsány tevékenysége okán keletkezett – annak minden ma zajló következményével együtt.

Hogy micsoda elementáris szükséglet él az (egészen különböző társadalmi viszonyok közt élő) emberekben a bűnbakra, azt jelzi, hogy civilizációnk eddigi legsikeresebb szellemi-lelki projektje is a bűnbakeffektusra épült. Igen, a kereszténységről és Jézus Krisztusról beszélek. Aki magára vette mások bűneit – megszabadítván őket a bűnök következményeitől –, s akit aztán megöltek („feszítsd meg!”). Jézus a klasszikus bűnbak – mondhatnánk, ha alakját *utóbb is* a gyűlölet vette volna körül, és nem a szeretet. Így aztán nem is klasszikus: talán ez páratlan sikerének titka.

De térjünk vissza Károlyihoz: miért volt ő különösen alkalmas a trianoni bűnbak szerepére? Mindenekelőtt: volt rá igény. Még hozzá elemi erejű. Minthogy a magyaroknak már komoly praxisuk volt abban, hogy egyetlen áruló nyakába varrják épp aktuális (amúgy ezer okból

történet) leveretésüket, hogyne lett volna szükségük bűnbakra az őket ért talán legnagyobb addigi katasztrófa, ezeréves országuk földarabolása után! (Nota bene: a Kun Béla-féle kommünnek is volt egy külön bejáratú árulója: Julier Ferenc vezérkari főnök, ki az általa indított végső offenzíva előtt – állítólag – átadta a románoknak a saját haditervét.)

A Trianon utáni helyzet bűnbakszükségletét nagyban növelte, hogy szorosán kötődött magához a hatalomra került új rezsimhez, amelyik nemcsak hogy elfogadta és aláírta a trianoni békét (mi mást tehetett volna?), hanem egyenesen ez volt hatalmon maradásának (az antant általi elismertetésének) záloga. Horthyékat az ilyen szempontból igencsak kétes legitimitásuk – mint kompenzációs kényszer – arra ösztökélte, hogy föltétlenül találjanak megfelelő bűnbakot, akinek a nyakába varrható az egész kínos ügy. Persze nem volt elég megtalálniuk Károlyit (valljuk be: nehéz sem), rá is kellett égetniük a bűnbak bélyegét. A húszas években teljes gőzzel ezen dolgozott egy egész politikai propagandagépezet, s az eredmény nem maradt el. Ebben nemcsak a korabeli tömegkommunikáció vett részt, de az államhatalom egy része is: Károlyit hazaárulási perbe fogták, és elítélték. Mivel ez – lévén emigráns – a távollétében történt, nem tudott védekezni a nyilvánosság előtt. Valljuk be: nem is igen akart. Alkata, arisztokratikus ízlése, extravaganciája inkább az ellenkezőjére ösztökélte (polgárpukkasztás helyett mondjuk így:) „nacionalistapukkasztásra”.

Ez utóbbit erősítette a Károlyin egyre inkább elhatalmasodó kommunistabarátság is. Ő volt a „vörös gróf”, az arisztokratából demokratává, majd kommunistává lett osztályáruló. (Az ilyesmit mindig rosszul tolerálják – fordítva is: ha valaki KISZ-titkárból lesz tőkés és demokratává.) Máig muníciót ad a bűnbaksághoz az antikommunisták – köztük a demokraták – szemében az a valóban nehezen minősíthető együttműködés, amit a Rákosi-rezsimmel folytatott az egykori demokrata köztársasági elnök. Amibe belefért a párizsi nagyköveti poszt elfogadásán túl a Mindszenty-perrel való elvi egyetértés (csak a szigort ítélte túlzottnak Károlyi), Kovács Béla kiadatásának igenlése és a többi – csak a kommunista Rajkkal való csúnya elbánás vezetett el a Rákosival való szakításig.

Tetézte mindezt a mindenkori politikai emigránsok gyermekbetegsége: a bukásuk után berendezkedő – általuk mélyen megvetett – új hazai rezsimmel szemben annak külső ellenfeleivel keresik a szövetséget, akik viszont a saját céljaikra próbálják ki- és fölhasználni őket. Mi tagadás, Károlyi is belesétált ebbe a csapdába, aminek következtében itthon könnyű volt őt hazaáruló kisantant-ügynöknek beállítani. A hazaárulás vádjához utóbb kiváló adalék volt az is, ami 1918-ban megalapozatlan messiásreményeket fűzött a személyéhez. Korábbi nyugati útjai, bizonyos (nem jelentős) antantkörökkel fölvelt (a maga részéről is erősen túldimenzionált) kapcsolatait, illetve tárgyalásait (melyek közt volt olyan is, amit már IV. Károly jóváhagyásával kezdeményezett).

*

A bűnbak mitológia után nézzük a valóságot! Mennyire felelős Károlyi Trianonért? Minden jel arra utal, hogy a történelmi Magyarország földarabolása szükségszerű és elkerülhetetlen volt. Nem a nemzetiségek magyar uralkodó osztály általi elnyomása okán – ahogy a hivatalos szocialista történetírás sokáig állította, s ahogy még ma is mantrázza a demokratikus baloldal. Ez az „elnyomás” – amely a kor és a térség viszonyai között nem volt kirívó – valójában keveset nyomott a latban. A soknemzetiségű, magyar politikai dominanciájú ország azért nem maradhatott egyben, mert a Kelet-Európában izmosodó nacionalizmusok (szemben a nyugat-

európaiakkal) etnikai alapúakká váltak, és antidemokratikus irányba fordultak. Így hosszú távon nem maradt esély se a magyar politikai dominancia fenntartására, se a más nemzetiségekkel való demokratikus kiegyezésre. A harmincmillió színmagyar birodalom illúzióját kergető (a korban uralkodó) asszimiláló törekvések éppoly meddőek voltak, mint Tisza István (kivételesnek számító) asszimilációról lemondó, az etnikai sokféleséget elismerő, csak a politikai homogenitást megtartani akaró törekvései vagy Jászi Oszkár „keleti Svájcot” álmodó (akkor hazaárulásszámba menő) autonómiatervei. Az osztrák–magyar állam erejét szétziláló világháborús vereség pillanatában nem volt erő, ami gátat szabhatott volna a magyarokkal győztesként szemben álló nemzetiségek, illetve nemzetek államalkotó és -növelő törekvéseinek.

Az a kérdés, hogy – ha gátat nem is – *határt* lehetett volna-e szabni nekik. Elérhető lett volna-e egy méltányosabb, az etnikai viszonyokat, a népek wilsoni önrendelkezési jogát jobban figyelembe vevő határrendezés? A kérdés Károlyi kapcsán tehát legfőljebb az lehet, hogy mit tett, illetve nem tett meg mindezek érdekében.

Mindenekelőtt tény, hogy az ő célja is az ország, a magyar állam egyben tartása volt. Ám az sem vitás, hogy 1918 őszén hibás, természetlen, rossz platformra helyezkedett, amikor az antant – pacifizmussal és demokratizmussal elnyerhető – jóindulatában vélte megtalálni a cél eléréséhez szükséges feltételeket. Ő maga így vall erről: „Az első hetekben... még bizakodó hangulatban voltunk. Reméltük, Wilsonnak lesz ereje eszméit érvényre juttatni, és... beilleszkedhetünk a nemzeteknek abba a testvéri közösségébe, amelynek ő volt a leglelkesebb hirdetője. Szomszédainkat pedig azzal akartuk meggyőzni, hogy a tegnap Magyarországa végérvényesen a múlté, teljesen szakítottunk a feudalizmussal.”⁸

Miután azonban az antant képviselői éppoly megvetően és komiszul bántak a magyar kormánnyal, mintha azt Károlyi helyett még mindig Tisza vezette volna (megkockáztatom: nagyobb megvetéssel), az első hetek bizakodása helyébe a csalódás lépett. Ám ezt nem követte a politikai doktrína megváltoztatása. Károlyi csupán hónapokkal később jutott el odáig, hogy a meddő – mondhatni: káros – pacifizmus helyett a fegyveres határvédelem álláspontjára helyezkedjen. Legalább szavakban. 1919. március 2-án Szatmárban, a székely alakulatok előtt ilyen kijelentésekre ragadtatta magát: „Ha olyan békét akarnak velünk aláírni, amely Magyarország feldarabolását jelenti, akkor... én ezt a békét nem fogom aláírni... Mi végszükség esetében még fegyverrel is felszabadítjuk ezt az országot...”⁹

A szavakat azonban már nem követték tettek: Károlyi ideje lejárt. Nekünk azonban föl kell tennünk a kérdést: védhetők lettek volna-e a magyar határok – 1919 májusa helyett, amikor a Vörös Hadsereg végül *eredményesen* megkezdte ezt – már 1918 őszétől. Ennek eredményeképpen – ha legalább a magyarlakta területek nem kerülnek idegen megszállás alá, tehát „birtokon belül” vagyunk – el lehetett volna-e érni a békekonferencián méltányosabb, az etnikai elvet jobban követő határokat?

A kérdésre egyértelmű válasz nem adható. Számos ellenérv sorolható föl: az anyagi erőforrások kimerülése, a szétzilálódott, ellátatlan, demoralizálódott hadsereg, az ellenség(ek) túlereje és a többi. Károlyi felelősségét kutatva azonban nekünk most nem elsősorban a *kontra*, hanem a *pro* érveket kell számba vennünk. Kezdjük Törökország példájával, ahol a szintén forradalmi Kemal-rezsim megtette azt, amit Károlyiék nem. És a fegyveres ellenállás meg is hozta az eredményt: a törökökkel különbékét kötöttek Lausanne-ban, amelynek révén megtarthatták a tőlük korábban elvenni akart területek jó részét. Törökország azonban messze van, ott más logisztikai és geopolitikai föltételek érvényesültek: ez tehát nem perdöntő érv.

Jóval relevánsabbak (a korábban „árulóként” már említett) Julier Ferenc fejtegetései, aki 1914–

1918. *A világháború magyar szemmel* címen írta meg a harmincas években a maga érzelmeiktől és politikai céloktól mentes, korrekt hadtörténeti munkáját. 10 Ebben így jellemzi az 1918. október végére kialakult konstellációt:

„A vezető politikusok ragaszkodtak a monarchia fenntartásához, és ebben a hiábavaló törekvésben pazarolták el az erőt és az időt. Pedig nem lehetett a teljesen lerongyolódott és éhező haderő szláv részeitől azt várni, hogy a monarchia érdekeiért tovább harcoljanak, és nem lehetett a magyar csapatoktól sem követelni, hogy az olasz fronton vagy Ukrajnában védjék a feloszlásban levő monarchiát, amikor Magyarország léte forgott kockán, és amikor az országot minden irányból, csak éppen nem az olasz front és Ukrajna felől fenyegette veszély. A tény az, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia már csak a térképen volt meg, mikor 1918 októberének utolsó hetében a haderő pontosan körülírható cél nélkül az ellenséggel utoljára megmérkőzött... Bekövetkezett az, hogy a monarchia már megszűnt, de hadereje még állt és harcolt a monarchia határain kívül, anélkül, hogy tudta volna, mi a harc célja!...

Nyilvánvaló volt, hogy a bolgár front szeptemberi összeomlása s a német nyugati front október első felében elszenvedett csatavesztései után a háborút már nem lehet megnyerni... Wilson október 18-i békeüzenete... azt is megmondta, hogy a monarchiát nem lehet megmenteni. Ausztriának csak roncsai maradnak meg. Ezeket a roncsokat... felesleges volt... a Piave mentén védeni... [amikor] Erdélyt, a Bácskát és a Bánátot román és szerb részről közvetlen katonai veszély fenyegette...

Ezért azt kellett volna megmenteni, ami még menthető volt.”¹¹

De menthető volt-e, valóban? Julier szerint igen. Lássuk az érveit!

„Magyar szempontból... az lett volna a helyes, ha október 20-a után minden magyar csapat a lehető leggyorsabban hazavonul, hogy megvédje az országot. Ami közvetlenül október 20-a után, bár igen nagy anyagvesztéssel, de még tűrhető rendben – és bizonyára hasonlíthatatlanul jobb fegyelemben, mint 10 nappal később az ellenség nyomása alatt – megkezdhető lett volna... [E helyett a haderő] megérthető okok nélkül elfogadta az utolsó csatát, amelynek elvesztése alig lehetett kétséges. Csatavesztés a fegyverszünet és béketárgyalás előtt csak hátrányos lehetett.”¹²

Mindezért Károlyi természetesen semmiféle felelősséget sem visel, hiszen ő akkor még nem volt döntéshozó pozícióban: ez még a régi politikai vezetés számlájára írható. Pethő Sándor, a *Magyar Nemzet* későbbi alapító főszerkesztője és vezérpublicistája utóbb több alkalommal is felrótta Tisza Istvánnak, hogy súlyos felelősség terheli, amiért a háború végéig kitartott a német szövetség oldalán, és ellene volt mindenfajta kiugrási kísérletnek. A ténybeli állítás igaz, csupán annál az „apróságnál” hibázik Pethő érvelése, hogy Tisza 1917. május 13-án lemondott a kormányfői posztról, döntéshozói felelősség tehát onnantól nem terheli. Tiszát Esterházy Móricz, őt pedig Wekerle Sándor váltotta a miniszterelnöki poszton (az utolsó piavei csata idején ő van hivatalban), no de miféle bűnbakot lehetne faragni az öreg Wekerleből? Semmilyen.

Ám ezután is adódik a kérdés, hogy „az októberi piavei csata lesújtó hatása s a haderő jelentékeny részének foglyul ejtése után lehetett-e Magyarország megvédelmezésére gondolni?” Julier erre a kérdésre is igennel válaszol: „...még a piavei csatavesztés után is megvoltak a kellő előfeltételek a védelemre. Csak az kellett volna, hogy a magyar forradalmi kormány nemzeti alapra helyezkedjék, és nem a szerencsétlen, mert merőben időszerűtlen pacifizmusban, hanem az erőben keresse a kormányzás fő eszközét.”¹³

Igen ám, de egyszerre három győztes ország hadseregével kellett volna harcba szállni, amelyek

mögött ott volt az antant nagyhatalmainak támogatása! Erre mit mond Julier?

„Románia, amely... Besszarábiát megszállta és... katonai erejét már alaposan kimerítette, csak néhány hadosztályt küldhetett Erdély ellen... Csak akkor kapott vérszemet, mikor látta, hogy nem talál ellenállásra...

Szerbia 1918 novemberében 6 gyenge hadosztállyal rendelkezett. Ezek a csapatok, mikor végre 1918 őszén hazájukba visszakérültek, nehezebb hadjárat megvívására, régi hazájuk határain kívül, már nem voltak használhatók...

A cseh légiók értéktelenségéről kár szót vesztegetni. Emlékezzünk az 1919. évi felvidéki hadjáratra!...

A nagyhatalmak már nem voltak hajlandók egyetlen katonájuk életét sem áldozni azért, hogy Magyarország szomszédjai zsákmányhoz jussanak..."¹⁴

Ezeket az érveket már alighanem kételkedve kell fogadnunk, bár hozzátehetjük: Románia és Szerbia jóval a háború vége előtt térdre kényszerült, mindkettő kapitulált, idegen megszállás alá került, a cseheknek (és a szlovákoknak) pedig – nem rendelkezvén saját államisággal – a semmiből kellett hadsereget állítaniuk.

De mi volt a helyzet a magyar csapatokkal?

„Az olasz front összeomlása után a magyar hadosztályok mintegy harmadrésze... rendben érkezett a magyar határra. Ha a forradalmi kormány ezeket szét nem kergeti, hanem némi pihentetés, megfelelő lelkesítés után, régi tábornokai vezetése alatt a határra küldi..."¹⁵

Mint tudjuk, nem ez történt. Érdemi próbálkozás se volt rá. Láttuk: Károlyi csak 1919 márciusára jutott el a fegyveres védelem *gondolatáig*. Túl későn – noha tudjuk azt is, hogy még az év júniusában se volt képtelenség eredményesen védekezni. Amikor „a Károlyi-kormányzat... területfeladása (tehát hadianyag-vesztesége) után a bolsevik uralom... rövid idő alatt még 6 hadosztályra és 3 dandárra tagozott 110 000 főnyi haderőt tudott összeállítani, felszerelni, új ruhába öltöztetni és erős tüzérséggel felfegyverezni. Voltak repülőalakulásai és 30 és feles mozsarai... Ha ezt a szervezési munkát egy nemzeti alapon álló kormányzat 1918 novemberében végzi el, akkor Magyarország mindhárom ellenfelével szemben elegendő és jó haderőt tud állítani. Semmi esetre sem szorul mai szűk határai közé. Vajon mikor tér vissza az 1918 végén elmulasztott kedvező alkalom?"¹⁶

A kérdés költői. A tárgyalt összefüggésben ennek ellenére érdemes idézni még egy passzust Károlyi emlékiratából. Ahol ő maga konstatálja, hogy az antant kegyeit kereső addigi politikával való szakítás: a Vix-jegyzék elutasítása – effektív ellenállás híján is – egy csapásra kedvezőbb elbánást eredményezett Magyarország iránt: „A diktátúra azzal kezdte, hogy visszautasította a francia ultimátumot... és hozzákezdett a Vörös Hadsereg kiépítéséhez... Párizs Magyarországgal szembeni magatartása egy héten belül megváltozott... és a békekonferencia Smuts tábornokot tárgyalni küldte Budapestre. Amit tehát az én kormányom öt hónap alatt se tudott elérni, azt a kommunisták megkapták, bizonyítva... hogy a Nyugattal való szembenállás eszméje nem is volt olyan ostobaság. A Smuts tábornok által felajánlott feltételek lényegesen jobbak voltak azoknál, amelyeket a Vix-jegyzék tartalmazott..."¹⁷

Kár, hogy a gondolatmenet nem folytatódik: a szerző a saját korábbi szerepére nézvést nem von le mindebből semmilyen konzekvenciát...

Nekünk kell megtennünk helyette. Noha kétségkívül méltánytalanság, oktalanság, sőt ostobaság

Károlyi Mihályt felelőssé tenni Trianonért, az ezeréves Magyarország bukásáért, „hazaárulónak”, „országvesztőnek” tartani őt, ám azt mégiscsak meg kell állapítanunk, hogy 1918–19 fordulóján (enyhén szólva) nem állt a helyzet magaslatán. Egy történelmi kataklizma állította őt az első számú politikai vezető pozíciójába, irtózatosan nehéz helyzetben kellett képviselnie a nemzet érdekét – s ő erre nem volt kellően fölkészülve, erre nem volt eléggé alkalmas, így nem tudott megfelelően helytállni. A történelmi határokat nem tudta volna megvédeni – sem ő, sem más –, de a trianoninál jobbak elérése érdekében tehetett volna. Korántsem biztos, hogy eredménnyel jár. De biztos, hogy meg kellett volna kísérelnie.

Hogy a pozícióban lévő személyiség határozott és felelősségteljes cselekvése – vagy annak hiánya – milyen szerepet játszhat, akár a legkilátástalanabb helyzetben is, azt jól illusztrálja Jékelfalussy Zoltán, illetve Fülep Lajos esete. Az előbbi fiumei kormányzóként, a magyar állam legfőbb tisztviselőjeként működött a háborús összeomlás és a forradalom kitörésének napjaiban. Ám az első délszláv zavargások híreitől pánikba esett, titokban összehapokolta ingóságait, s családjával együtt kerekelt oldott Fiuméből, sorsára hagyva a rábízott hivatalnoki állományt s az ottani magyar lakosságot. A vasútállomáson azt hazudta megdöbbsent beosztottjainak, hogy csak a családját helyezi biztonságba, de a határról visszatér állomáshelyére. Sose látták többet...

Fülep Lajost – a művészettörténészt – itáliai kapcsolatai okán küldte a Károlyi-kormány (az időközben olasz fennhatóság alá került) Fiuméba a helyzet rendezésére, menteni a még menthetőt. Úgy tűnt: a veszett fejsze nyelét. Ám Fülep rendkívül leleményesen és hatékonyan lépett föl. A korábban a művészet, illetve a tudomány területén jeleskedő fiatalember ügyesen taktikázó, egyszerre hajlékony és határozott diplomatának bizonyult, aki pár nap alatt elérte, hogy az olasz hatóságok az ott maradt magyar hivatalnoki kar számára méltányos, sőt meglepően előnyös státust biztosító szerződést írjanak alá, s általában is sikerült normalizálni az olasz–magyar kapcsolatokat.¹⁸

Ha Károlyi nem is viselkedett Jékelfalussy módjára a maga pozíciójában, a Fülep Lajos által produkált teljesítménytől is messze-messze elmaradt.

*

Trianon bűnbakja után nézzük Trianon hamis hőseit! Akit előbb az „országmentő”, utóbb az „országépítő”, végül „országgyarapító” jelzővel ruházott föl a trianoni mitológia. Horthy Miklós *utóbbi téren* elért eredményei egyrészt kérészetűnek bizonyultak, másrészt ezek nyomán 1944–45-re sokkal rosszabb helyzetbe került a magyarság, mint amibe 1918–19-ben jutott. Ami az „országépítést” illeti, abban Horthynál jóval nagyobb és valóságosabb teljesítményt nyújtottak az olyan politikusok, mint Bethlen István vagy Klebelsberg Kúnó. Az „országmentés” pedig sima hazugság. Horthy és a nemzeti hadsereg (ellentétben Kun vörös hadseregével) nem harcolt az országra törő ellenséggel 1919-ben. Még a kommunista diktatúrát se ő számolta föl, hanem a románok. Nem Károlyi és nem Kun volt az, aki elfogadta Trianont – hanem Horthy. Nemcsak hogy ő volt az ország kormányzója, midőn magyar részről aláírták a „gyalázatos diktátumot”, hanem egyenesen annak elfogadása volt hatalomra kerülésének, illetőleg hatalmon maradásának külpolitikai feltétele.

Valójában tehát nem Károlyi, hanem Horthy volt az antant embere!

Akiről – a mindenkori jobb- és baloldali torzképek ellenében – szerintem a következő tárgyyszerű kijelentések tehetők. A katonai pályából is adódó apolitikus beállítottságával együtt – származása, neveltetése, karrierje folytán – eredendően leginkább a dualizmus kori tradicionálisan konzervatív, mérsékelt liberális értékrendhez kapcsolódott, ám a monarchia összeomlása, a forradalmak s főleg a kommunista diktatúra hatása nyomán 1919–20-ra a parlamentáris jogállamot „meghaladni” akaró, katonai diktatúrára hajló, erősen antiszemita és nacionalista jobboldali középrétegek befolyása alá – illetve élére – került. Erre a képletre ráillik a *fasisztoid* jelző. A fehérterror gyilkosságaiban játszott kezdeményező, parancskiadó szerepe konkrét tényekkel ugyan nem támasztható alá, de tény, hogy tudott az alá rendelt tiszti különítmények ez irányú tevékenységéről, azt szükséges rossznak tartotta a kommün után, jó ideig hagyta, majd egy idő után föllépett ellene, megszüntetve a „kilengéseket”.

Ez szorosán összekapcsolódott a kormányfői pozíciót újra elfoglaló hagyományos politikai elit térnyerésével, főként Bethlen István személyes hatásával, aminek következtében Horthy eltávolodott korábbi radikális jobboldali környezetétől, majd szembefordult vele. Így aztán az újra konszolidálódó – *demokratikusnak* nem, de *jogállaminak* nevezhető – parlamentáris szisztémában valóban be tudta tölteni az államfői pozíciót.

Ez a helyzet a harmincas évek közepe táján módosult: a kormányzó a világválság, a náci Németország térnyerése és az újra fölerősödő hazai jobboldali radikalizmus (személy szerint Gömbös) hatására időlegesen ismét távolodni kezdett a bethleni vonaltól – ám egy idő után visszakozott. A kibontakozó náci expanzió, az azzal mindinkább összekötődő sikeres revizionista külpolitika és a hazai belpolitika meg-megújuló jobbratulódása a harmincas évek második felében egy sajátos „húzd meg–ereszd meg” pozíciót eredményezett Horthynál, aki az újabb és újabb miniszterelnökök feladatául a jobbratulódás megfékezését, a parlamentáris rendszer megszilárdítását szabta. Ez utóbbit volt hivatva szolgálni a kormányzói jogkör kiterjesztése, amitől a parlamentben teret nyerő szélsőségek ellensúlyozását várták. E törekvések mögött végig ott munkált Bethlen hatása, továbbá szerepet játszott a kormányzó megrögzött anglofón beállítottsága is. Horthy nemcsak eltökélt antikommunista volt, de a nyilasokat szintúgy megvetette, föl is lépett ellenük: szervezeteiket újra és újra föloszlatták, vezetőiket bebörtönözték. Személyes indulatait jellemzi, hogy 1939. március 15-én, az Operaház díszelőadásán (hetvenegy éves létére) személyesen inzultált három nyilast – felpofozta, majd a kialakult dulakodás során a földre lökte őket: mert Szálasit éltették.¹⁹

Külön kifejtést igényel Horthy antiszemitizmusa. Ez többrétegű volt. Egyrészt beszélhetünk a származásából, neveltetéséből adódó, érzelmileg rögzült, *zsigeri antiszemitizmusról*, ami tetten érhető például akkor, amikor Bethlen, lemondása alkalmával, egy technokrata pénzügyi szakembert javasol maga helyett miniszterelnöknek a gazdasági válság hatékony kezelése céljából: Teleszky Jánost, aki annak idején, Tisza István kormányában már pénzügyminiszter volt. Ám merev elutasításban részesül, mert a kormányzó határozottan kijelenti: „amíg én ezen a helyen ülök, zsidó nem lesz miniszterelnök Magyarországon”.²⁰ Emellett az 1918–19-es események nyomán kialakult Horthyban egyfajta *politikai antiszemitizmus*. Az őszirózsás forradalmat, majd a kommünt a Galíciából betelepült, „cezarmániába esett”, „söpredék-zsidóság” művének tartotta, akiket szerinte távol kell tartani a nemzet ügyeitől.²¹ Meg volt róla győződve, hogy a származás és a politikai irányultság ez esetben egyenes és általános összefüggésben áll. Harmadrészt megállapítható, hogy a kormányzó antiszemitizmusa *szelektív* volt. Kifejezetten jó nexust ápolt ugyanis a zsidó nagytőke számos képviselőjével, a szerepüket nemcsak hasznosnak ítélte az ország számára, de személy szerint is tisztelte őket. A második zsidótörvény ellen azért emelt szót, mert az ezt a réteget is érintette. Önmagáért beszél, hogy a szóban forgó családok utóbb anyagilag támogatták a megélhetési gondokkal küzdő Horthy-famíliát az emigráció idején.

A kormányzó zsidósághoz fűződő viszonyának jó tükrö a Teleki Pálhoz írt 1940-es levél, amelyben ezek olvashatók: „én egész életemben antiszemita voltam. Tűrheteretlennek tartottam, hogy itt Magyarországon minden gyár, bank, vagyon, üzlet, színház, újság, kereskedelem stb. zsidókézből legyen. Azonban... lehetetlen a zsidókat, akiknek minden a kezükben volt, egy-két év alatt kikapcsolni, és hozzá nem értő, leginkább értéktelen, nagyszájú elemekkel helyettesíteni, mert tönkremegyünk. Én hirdetem talán először hangosan az antiszemitizmust, azonban nem nézhetek nyugodtan embertelenségeket, szadista, okatlan megaláztatásokat, *mikor még szükségünk van rájuk*. Azonkívül messze veszélyesebbnek és értéktelenebbnek tartom hazámra nézve p. o. a nyilasokat, mint a zsidót.”²² (*Kiemelés tőlem – D. J.*) Mindez elég lesújtó képet fest Horthyról, hisz a „humanizmusa” mögött láthatóvá teszi a cinikusnak tetsző haszonelvűséget, másrészt alig hiszem, hogy meg kellene hatódnunk attól, hogy „a zsidót” kevésbé látja kártékonynak, mint a nyilasokat. Hogy minden viszonylagos, azt persze jelzi a tény, hogy ez az antiszemitizmus Hitler és a náci vezetők szemében filoszemitizmusnak tűnt: a német vezér és kancellár több levelében zsidóbarátnak, a zsidók érdekkörében és a befolyásuk alatt állónak, továbbá németellenesnek nevezi Horthyt.

A szavak után pedig nézzük a tetteket! Amelyeket annál is inkább fontos számba vennünk, mert a mai magyar jobboldalon folyton azt hangoztatják, hogy a kormányzó megmentette a budapesti zsidóság életét; miközben a baloldal ezt ismételteti: halálba küldte a vidéki zsidóság százazreit. Noha mindkét állítás igaznak tekinthető, *az igazság* a következő tényekben áll:

- 1) 1941 nyarán mintegy húszezer, okmányokkal nem rendelkező „hontalan” zsidó menekültet toloncoltak ki az országból a magyar hatóságok az északkeleti határon, a szó szoros értelmében a semmibe: túlnyomó részüket a németek legyilkolták.
- 2) 1941 ősze és 1944 tavasza között nem folytak deportálások – az ismétlődő német követelések ellenére sem –, a magyar zsidók életét tehát nem fenyegette közvetlen veszély.
- 3) 1942-ben Horthy Nagybaconi Nagy Vilmost nevezte ki hadügyminiszterré, aki visszaszorította a munkaszolgálatosok körében korábban jellemző kegyetlenkedéseket.
- 4) 1944. március 19-e, az ország német megszállása után megindultak a deportálások. A németek koordinálása mellett, ám effektíve a magyar hatóságok – különösen a csendőrség – által végrehajtva, a vidéki zsidóságot megsemmisítő táborokba szállították. Horthy nem lépett föl a mintegy félmillió halálos áldozatot követelő processzus ellen. Ebben minden jel szerint elsősorban az akadályozta meg őt, hogy elhitte Hitler ígéretét, miszerint megszűnhet a német katonai megszállás, ha Magyarország igazolja szövetséges hűségét. Megfogalmazható tehát, hogy Horthy a magyar zsidóságot fölláldozhatónak, fölláldozandónak tekintette a „nemzeti érdek” oltárán...
- 5) A kormányzó 1944. július 6-án – számos ok és hatás következtében – leállította a deportálásokat, ami kétségkívül okozati összefüggésbe hozható a fővárosi zsidóság túlnyomó részének megmenekülésével.

Végül tény az is, hogy Horthyt a nürnbergi perben csak tanúként és nem vádlottként hallgatták ki (amiben persze szintén számos – itt nem részletezhető – ok játszott közre).

*

Mindezeket túl föltétlenül szükséges tisztázni még valamit Károlyi Mihály és Horthy Miklós vonatkozásában. Mégpedig azt, hogy az ő helyük nem egyszerűen csak a politikai térfél bal-, illetve jobboldalán jelölhető ki. Hanem egy olyan koordinátarendszerben, ahol a bal–jobb tengelyre merőlegesen létezik egy *demokrata – nem demokrata* tengely is. És aligha vonható kétségbe, hogy Károlyi demokrataként azonosítható, Horthy ellenben nem. Hiszen Károlyi alakjához – az eddig elmondottakon túl – elválaszthatatlanul hozzátartozik az általános, titkos és egyenlő választójog, a földosztás, számos szociális törekvés – azaz a régi, félféudális, úri Magyarországgal való szembe fordulás és egy új, demokratikus, polgári Magyarország megteremtésének minden pozitív szándéka és igyekezete. Horthyhoz ellenben a korlátozott, nyílt választójog, a régi, rendies magyar tradíciók őrzése, az antiszemitizmus és a többi tartozik. A demokráciához való viszony tekintetében aligha találunk jobb mércét Bibó Istvánnál, aki a következőket rögzítette Károlyi és az őszirózsás forradalom vonatkozásában: „1918-ban elkövetkezett a magyar függetlenség és a demokratikus forradalom pillanata... A reá következő huszonöt esztendőn keresztül megtanultuk ugyan ezt a forradalmat... kicsinek és jelentéktelennek tartani; ha azonban... összevetjük az azóta lezajlott fasiszta álforradalmakkal, akkor észre kell vennünk, hogy mennyi felszabadult, ép, spontán erő mutatkozott meg benne a félszázados hazug konstrukció felrobbantása után. Ezeket az erőket azonban két hónap alatt teljességgel megbénította a történeti Magyarország szétesésének a rettenetes megrázkódtatása...”²³

A Horthy-rezsim mérlegét azonban így vonja meg Bibó annak bukása után – a trianonira is rálicítáló párizsi békeszerződés aláírása előtt: „Megérdemelte-e Magyarország azt a történeti sorsot, amelyik érte, és azt a békeszerződést, melyben ez a történeti sors kifejezésre jut?... Béketárgyalásról lévén szó... a közelmúlt viselt dolgain van a hangsúly: az országot a fasizmusnak apránként eladó és a fasizmus által gyújtott tűzvészben a maga pecsenyéjét sütögető aljas és kisszerű külpolitikán, a jugoszláv–magyar barátsági szerződés felrúgásán, az újvidéki vérfürdön, a saját üzemben végrehajtott kezdeti zsidóüldözéseknek méreteiben korlátozott, de kisszerűségében mély erkölcsi korrumpálódást eláruló látványán, a németek által végrehajtott szörnyűséges tömegdeportálások és mészárlások melletti többé-kevésbé passzív asszisztencián és végül azon az ájult bénaságon és tehetetlenségen, mellyel a németekkel való együtt haladás végzetes voltára későn... rádöbbsent nemzet a harc utolsó fázisában a maga kifosztását és földre tiprását tehetetlenül eltűrte. Ha ezeknek a cselekedeteknek az erkölcsi mérlegével és a belőlük folyó felelősséggel kapcsolatban vetjük fel a kérdést, hogy megérdemelte-e Magyarország azt, amit kapott és azt, amit kap, akkor erre jó lélekkel csak azt felelhetjük, hogy megérdemelte. Az egész jellemkép, ami ebből az eseménysorozatból kibontakozik, olyan mértékben lesújtó, hogy az ember hajlandó feltenni azt az öntudathasadásos kérdést, vajon mennyiben azonos és egyáltalán azonos-e ez a nemzet azzal, melynek száz évvel korábban Széchenyi, Wesselényi, Kölcsey, Eötvös, Kossuth, Kemény és Deák fogalmazták meg a politika erkölcsi problémáit, és irányították azoknak a megoldását.”²⁴

E súlyos szavak után végképp nem lehet kérdéses, hogy a demokraták *szívéhez* Károlyi áll közel – míg Horthy távol áll tőlünk. De az *eszünk* – a korábban elmondottak alapján – azt kell hogy diktálja: Károlyi Mihály hősként, idolként aligha tisztelhető. Ám ugyanez – mutatis mutandis – igaz Horthyra is. Noha egyfelől jól látjuk, hogy hősnek ő merőben hamis; másfelől nem eshetünk át a ló túloldalára sem: nem szabad démonizálnunk, Bibó szavával: „mumusként” kezelnünk.

*

Egy kérdés maradt csupán hátra: mennyire autentikus a mai magyar jobboldal Horthy-kultusza? Konkrétabban: hogyan viszonyul az Orbán-rezsim a Horthy-rezsimhez?

Egyértelműen rosszabb nála.

A legtöbben bizonyára meghökkentő túlzásnak, a valóságtól elrugaszkodott politikai indulatkitörésnek vélik ezt a kijelentést. Pedig kellő megfontolás után született, tárgyyszerű ítélet. Kezdjük azzal, hogy a demokratikus jogállam egyik alapvető meghatározottsága a *hatalommegosztás*. A kormányzati főhatalom működését tőle elkülönült, jórészt független közintézmények fékezik, ellensúlyozzák, korlátozzák, moderálják. Az alkotmánybíróság, a független bíróságok, az ügyészség, a közsolgálati, illetve a független média, a paritásos médiahatóság, a hasonlóan kontrollált nemzeti hírügynökség, az államfő, a jegybank, a választási bizottság, a számvevőszék, a költségvetési tanács, a gazdasági versenyhivatal, a pénzügyi szervek állami felügyelete és a többi. Orbán sorra-rendre foglalta el, állította a saját szolgálatába, vonta az ellenőrzése alá ezeket az intézményeket. (A néhány részben megmaradt kivétel legföljebb erősíti a szabályt.) Márpedig azt a politikai berendezkedést, ahol minden hatalmi funkció egyetlen akarat uralma, illetve ellenőrzése alatt áll, nem demokráciának, hanem *autokráciának* hívjuk. Magyarul: *egyeduralomnak*. A jogállami kontroll kiiktatása, negligálása esetén: *önkényuralomnak*.

Az Orbán-rezsimre érvényesek a fenti definíciók.

A Horthy-rezsimre nem.

Horthy nem gyakorolt se egyeduralmat, se önkényuralmat. Sem a kormányzói jogkör, sem informális tekintélye nem tette ezt számára lehetővé. Tegyük hozzá: nem is törekedett ilyesmire! A kormányzót – mai szemmel – émelyítő személyi kultusz övezte, de ne feledjük: az államforma hivatalosan monarchia volt. Ám a végrehajtó hatalom élén a (parlamentari többséghez kötött) miniszterelnök állt, az igazságszolgáltatás, továbbá a sajtó nagy része pedig liberális alapelvek szerint, függetlenül működött. Itt elképzelhetetlen lett volna, hogy az államfő, a kormányfő és a parlament elnöke egyaránt a fiumei tengerészeti akadémiái haverok közül kerüljön ki – a Kúria fölött pedig a negyedik haver (szintén fiumei akadémista) neje diszponáljon! Az Orbán-rezsimben: *ez a helyzet*. A Horthy-rendszer – főleg a korlátozott választójog s az ebből adódó hegemon pártrendszer miatt – nem volt demokratikus. *Autoriter* jegyeket mutatott, de összességében (a dualizmus koránál némileg redukáltabb) parlamentáris jogállamként működött.

A fentiekkel szemben leggyakrabban elhangzó ellenérv: a nyílt és szűk választójog megléte, továbbá a parlamenti váltógazdaság hiánya Horthy idején, illetve a demokratikus választójog megléte Orbán alatt. Ez az érv első hallásra, formálisan megállni látszik, ám a helyes történetiszemlélet alapelvét – a személyeket s a jelenségeket lehetőleg a saját koruk normái szerint ítéljük meg – ez esetben is érvényesíteni kell. A Horthy-rezsim a múlt század elején egy hozzá hasonlóan hegemon parlamentarizmus – közvetlenül pedig egy *totális diktatúra* – örököséiként rendezkedett be. A választójogot az indulásakor jócskán szélesítette, aztán korlátozta, majd újra szélesítette. Ha ezt, továbbá a képviselők, a miniszterelnökök és a kormánytagok társadalmi hovatartozását nézzük, úgy – Romsics Ignác adatai és megállapításai²⁵ nyomán – nyugodtan kijelenthetjük: *a dualizmus korához képest érvényesült egy demokratizálódási tendencia*. (Természetesen hozzá kell tennünk ehhez, hogy a kor nyugati demokráciáinak mércéjével mérve ez csekélynek, sőt elégtelennek mondható.)

De mi a helyzet az Orbán-rezsimmel e tekintetben – *a 21. század elején*? Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy az előzmény itt az 1989–90-es demokratikus rendszerváltozással létrejött

harmadik Magyar Köztársaság volt. Ahol ilyen értelemben kifogástalan választójog és parlamenti váltógazdaság működött. (A nép a 2010-ig lezajlott hat választásból öt alkalommal leváltotta az addigi kormányzatot!) Ám mit tett máris a választójoggal az orbáni hatalom? Olyan irányú átalakítások sorozatát hajtotta végre (az egyéni mandátumok arányának növelése, a megszerzésükhöz szükséges abszolút többség egyszerű többségre változtatása, a választókerületek átszabása, a második forduló eltörlése, a jelölécédulák számának növelése, az összegyűjtésükre adott idő csökkentése, választójog a határon túl élő magyaroknak), amelyek mind-mind azt a célt szolgálják, hogy az ellenzék ne nyerhessen a Fidesszel szemben, hogy tehát ne működhessen a kormányzati váltógazdaság. Mindezek mellé már beharangozták a pártok költségvetési támogatásának megszüntetését (miközben a Fidesz nyakló nélkül fér hozzá az állami erőforrásokhoz), továbbá az előzetes regisztráció intézményének bevezetését. És ha valaki még ebből se látná, hogy jelen esetben – szemben a Horthy-korszakkal – ezek a törekvések *a plurális demokrácia felől a hegemon áldemokrácia felé* visznek, annak jó előre megmondta mindezt Orbán, amikor már 2010 előtt a több évtizedre létrehozandó *centrális erőtérrel* beszélt, majd arról, hogy *ő a következő tíz kormány [= 40 év] kezét akarja megkötni* a hagyományos kormányzati hatáskörök kétharmados körbe emelésével és a független közintézmények tartós megszállásával.

A Horthy–Orbán relációban hallottam már olyan ellenérvet is, amely példának okáért a frankhamisítási botrányra hivatkozott. No de hol említhető az egy napon a Simicska–Nyerges-féle fideszes „szervezett felvilág” (copyright: Magyar Bálint) sokmilliárdos közpénzzabrálásaival? Helyesbíték: az *Orbán–Simicska–satöbbi-féle* szervezett felvilágról kell beszélnünk, hisz – mint tudjuk – az 1992-es atyai bányaprivatizáció óta a Fideszben és a környékén szétbogozhatatlanul összefonódnak az állami és a pártpénzek meg a magánzsebek. Mint láttuk, Horthy e téren feddhetetlen volt – szemben a (jól) célzott állami támogatásokból gyarapodó tokaji vállalkozó-miniszterelnökkel vagy a felcsúti földbirtokos-fociakadémia-gründoló autokratával.

Legvégül még valamit.

A Horthy-rezsim revizionista keresztény-nemzeti kurzusának kiváltó okai között tagadhatatlanul ott volt a Trianon okozta közvetlen sokkhatás, valamint a bolsevik diktatúra szintén friss és nem kevésbé sokkoló élménye. Abban pedig, hogy a végkifejlet az újabb – a trianoninál is súlyosabb és megalázóbb – katasztrófa lett, meghatározó szerepet játszott a hitleri Németország mindent maga alá gyűrő expanziója.

Ám mi a helyzet most? Orbánék a lehető legcinikusabb módon, kizárólag a maguk önös hatalmi érdekeiktől vezetve kaparták föl újra a (csúnyán, de régen) behegedt trianoni sebet, s játszanak cinikus módon a túlfűtött nemzeti érzelmekkel. És amit tesznek, azt nem egy diktatórikus erőtér kényszerének engedve teszik, hanem egy demokratikus nemzetközi környezetben, az Európai Unió tagjaként, azzal szembe fordulva. Ha úgy tetszik, nem a hitleri, hanem a merkeli Németország dominálta Európában.

Amit ők művelnek, arra nincs – és nem is lesz – mentség.

Jegyzetek

1 Idézi Erős Ferenc: *Freud, Ferenczi és a monarchia világa*.

<http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre62/eros.htm>

2 Fodor András: *Ezer este Fülep Lajossal*. Budapest, 1986, I. 626–627. és II. 363.

3 Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Budapest, 2012, Európa Könyvkiadó.

4 Károlyi Mihály: *Hit illúziók nélkül*. Budapest, 1977, Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó.

5 Hajdu Tibor: *Károlyi Mihály emlékezete*. <http://www.nol.hu/archivum/archiv-355721>
Népszabadság, 2005. március 19.

6 Károlyi: i. m. 149.

7 Uo. 165.

8 Uo. 172.

9 http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%A1rolyi_Mih%C3%A1ly

10 <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/julier/>

11 http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/julier/6_09.html

12 Uo.

13 Uo.

14 Uo.

15 Uo.

16 Uo.

17 Károlyi: i. m. 192.

18 Babus Antal: Fülep Lajos az 1918–19-es forradalmakban. *Új Forrás*, 2002/3.

19 Turbucz Dávid: Horthy Miklós. Budapest, 2012, Napvilág Kiadó, 145.

20 Uo. 129.

21 Uo. 67.

22 Uo. 165.

23 Bibó István: Eltorzult magyar alkat – zsákutcás magyar történelem. In *Válogatott tanulmányok*. Budapest, 1986, Magvető Kiadó, II. 597.

24 Bibó István: A békeszerződés és a magyar demokrácia. In *Válogatott tanulmányok*. IV. 287–288.

25 „A dzsentrik aránya [a parlamentben] 30 százalék alá... süllyedt. Az 1887 és 1910 közötti időszakhoz képest, amikor a képviselők 48 százaléka került ki a [völt] köznemeselek közül, ez érdemleges változásnak tekinthető. Lassan, meg-megtorpanva, de a törvényhozók társadalmi

összetétele mégiscsak demokratizálódott... A 15 miniszterelnök közül származása szerint 3 arisztokrata, 6 köznemes és 6 közrendű volt. Az 1867 és 1918 közötti időszakhoz képest, amikor a 16 kormányfő közül 7 tartozott a grófok, 3 a bárók és 3 a dzsentrik közé [s a maradék 3 polgári valójában 1 volt: a kormányfői posztot 3 alkalommal betöltő Wekerle Sándor], ez jelentős társadalmi demokratizálódást jelentett. A miniszterek körében ugyanez a tendencia érvényesült...

A Horthy-korszak kormányzati formája korlátozott, azaz autoritatív elemeket is tartalmazó polgári parlamentarizmus volt. A parlamentáris demokráciákkal mindenekelőtt a dualista időszaktól átvett polgári liberális intézményrendszer – többpártrendszer, parlament, parlamentnek felelős kormány, a bíraskodás szuverenitása, pluralista szellemi élet – rokonította..." Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó, 226, 232.

[Tetszik](#)

26 ember kedveli. Legyél te az első az ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Debreczeni József: A politika fertője** E munka megírására Kerék-Bárczy Szabolcs: Tiszta közélet – a jól...
2. **Debreczeni József: A parlamentáris kormányzás megbénítása** Hogy Orbán pártvezéri státusa nem rendült meg a 2006-os újjabb...
3. **Debreczeni József: Mi különb magyarok vagyunk! – A hazai belpolitika és a határon túliak viszonya** A határon túli magyarokról való beszédet – okszerűen – Trianonnál...
4. **Debreczeni József: A fordulat éve (A politikai helyzet)** 2010 tavaszán döntő politikai fordulat következett be Magyarországon, amit bízást...
5. **Debreczeni József: Megbuktak** 2009-ben könnyű volt a helyzet. Nem kellett jóstehetség: ha az...

Cimkék: **Debreczeni József**